

Helsinki

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2024:13

Tupakkalain toteutuminen Helsingin kouluissa – valvontaprojekti 2024

Anna Petäjäniemi

Kaupunkiympäristön julkaisuja 2024:13

Tupakkalain toteutuminen Helsingin kouluissa – valvontaprojekti 2024

Anna Petäjäniemi

Kannen kuva | Helsingin kaupungin aineistopankki / Jussi Tiainen

Julkaisija | Helsingin kaupunki / Kaupunkiympäristön toimiala

ISBN | 978-952-386-478-8

ISSN | 2489-4230

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Projektin tausta	5
2.1	Tupakointikiellot oppilaitoksissa ja oppilaitosten alueilla	5
2.2	Tupakointikieltokyltit ja opasteet oppilaitoksissa	6
3	Projektin tavoitteet	7
4	Projektin toteutus	8
5	Tulokset	9
5.1	Esitiedot	9
5.1.1	Sisätilat	9
5.1.2	Ulkotilat	10
5.1.3	Muut	10
5.2	Tarkastukset	11
5.2.1	Sisätilat	11
5.2.2	Ulkotilat	11
6	Pohdinta	13
7	Toimenpide-ehdotukset	15
	Lähdeluettelo	16
	Kuvailulehti	17
	Presentationsblad	19
	Description	21

1 Johdanto

Kunta valvoo tupakkalain ja sen säännösten toteutumista alueellaan. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira ohjaa aluehallintovirastoja ja kuntia niille tupakkalain perusteella kuuluvien tehtävien hoitamisessa.¹ Helsingissä tupakkalain mukainen valvonta kuuluu ympäristöpalveluiden ympäristöterveysyksikölle.

Tupakkalain alaisten tuotteiden sääntely edellyttää aina niiden määrittelemistä. Osa tuotteista täyttää useita eri määritelmiä. Tupakkatuotteita ovat esim. savukkeet, nuuska (sis. tupakkakasvia), vesipiipputupakka ja kääretupakka. Sähkösavukkeisiin liittyviä tuotteita ovat esim. sähkösavukkeet (laite ja sen osat), täyttösäiliöt eli nikotiininestesäiliö sekä höyrystettäväksi tarkoitetut nikotiinittomat nesteet. Höyrystettäväksi tarkoitetut nikotiinittomat nesteet ovat myös tupakan vastikkeita. Muita tupakan vastikkeita ovat esim. energianuuska, yrttisavukkeet, hedelmäkivet ja nikotiinipussit.² Nikotiinipusseille on lainsäädännön muutoksessa tulossa uusi määritelmä, ja jatkossa ne ovat savuttomia nikotiinituotteita. Osa edellä mainittuja muistuttavista tuotteista ei kuulu tupakkalain alaisuuteen, esim. lääkelain mukaiset nikotiinivalmisteet.

Nikotiinittomia höyrystimiä kutsutaan yleisesti vapeiksi. Vapeiksi kutsutaan joissain yhteyksissä myös sähkösavukkeita. Lainsäädännön näkökulmasta kaikki sellaiset tuotteet, jotka soveltuvat nikotiininesteen käyttämiseen, katsotaan sähkösavukkeiksi. Nikotiinittomalla nesteellä täytetty laite katsotaan sähkösavukkeeksi, jos se teknisiltä ominaisuuksiltaan soveltuu nikotiininesteen käyttämiseen. Kertakäyttöinen, nikotiinittomalla nesteellä täytetty laite ei täytä tupakkalaissa olevaa sähkösavukkeen määritelmää.

Tupakointi on kielletty päiväkotien, esi- tai perusopetusta, ammatillista koulutusta tai lukio-opetusta antavien oppilaitosten ulkotiloissa sekä leikkikentillä, joista pitää laatia kuluttajaturvallisuuslain mukainen turvallisuusasiakirja. Lisäksi savuttoman tupakkatuotteen käyttäminen (esimerkiksi nuuska) on kiellettyä edellä mainituilla alueilla.³

Tupakoinnilla tarkoitetaan poltettavaksi tai muutoin kuumennettavaksi tarkoitetun tupakkatuotteen käyttämistä. Tupakkalaissa olevia tupakointikieltoja ja -rajoituksia sovelletaan myös poltettavaksi tarkoitettujen kasvipöytäisten tuotteiden ja sähkösavukkeen käyttämiseen.⁴

Alle 18-vuotias ei saa pitää hallussaan tupakkatuotetta tai nikotiininestettä. Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta, jonka myötä myös tupakan vastikkeiden hallussapito olisi kiellettyä alle 18-vuotiailta.

Projektin päätavoite oli tarkastaa tupakkalain nojalla koulujen sisätiloja ja ulkoalueita, selvittää tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä sekä kartoittaa tupakkalain alaisten tuotteiden käytön valvonnan ongelmia. Projektissa kartoitettaviin tuotteisiin otettiin mukaan nikotiinipussien käytön havainnointi koulujen sisä- ja ulkotiloissa, vaikka tupakkalaki ei tarkastusten aikaan rajoittanut niiden käyttöä kouluissa.

Projekti toteutettiin keväällä 2024. Mukana projektissa oli sekä Helsingin kaupungin että yksityisten toiminnanharjoittajien ylläpitämiä kouluja.

---

¹ Tupakkalaki (549/2016) 8 §

² Tupakkalaki (549/2016) 2 §

³ Tupakkalaki (549/2016) 74 §

⁴ Tupakkalaki (549/2016) 73 §.

2 Projektin tausta

Edellisen, vuosina 2013–2014 toteutetun vastaavan projektin jälkeen on markkinoille tullut uusia tupakkalain alaisia tuotteita. Nikotiinesteen myynti sallittiin Suomessa vuonna 2016 voimaan tulleen uuden tupakkalain myötä ja näin sähkösavukkeita tuli Suomen markkinoille. Nuorten saattaville on tullut myös kertakäyttöisiä nikotiinittomia höyrystymiä eli ns. vapeja. Tuotteen ulkonäöstä ei voi sanoa, sisältääkö tuote nikotiinia vai ei. Nuorten suosimia vapeja, joissa on makuja, esim. mansikka tai hattara, ei saa myydä tiukan tupakkalain takia Suomessa, joten niiden käyttöön liittyy laittontaa kauppaa. Perinteisen nuuskan rinnalle on tullut erilaisia energianuuskia ja nikotiinipusseja. Nikotiinipussien myynti vapautui Suomessa keväällä 2023. Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta ja nikotiinipussien myynti on esitetty luvanvaraiseksi. Nikotiinipusseissa ollaan hallituksen esityksen mukaan sallimassa jatkossa vain mentolin, mintun, teen, inkiväärin, rosmariinin ja puun maku. Koululaiset eivät voi hankkia tupakkalain alaisia tuotteita laillisin keinoin, sillä vähittäismyynnissä on myyntikielto alle 18-vuotiaille.

Helsingissä on 100 kaupungin ylläpitämää peruskoulua. Kouluista 86 on suomenkielisiä ja 14 ruotsinkielisiä. Näiden lisäksi Helsingissä on 12 yksityistä sopimuskoulua sekä 15 yksityistä ja valtion peruskoulua.⁵

Projektiin valittiin kouluja, joissa opiskelee nuoria vuosiluokilla 7-9. Näitä kouluja olivat yläasteen koulut, peruskoulut, yhteiskoulut ja muut koulut sekä erityiskoulut. Tarkastuksia tehtiin 20 kouluun.

2.1 Tupakointikiellot oppilaitoksissa ja oppilaitosten alueilla

Tupakointi, poltettavaksi tarkoitettujen kasvipärisien tuotteiden polttaminen ja sähkösavukkeen käyttäminen on kielletty päiväkotien, esi- tai perusopetusta, ammatillista koulutusta tai lukio-opetusta antavien oppilaitosten ulkotiloissa. Lisäksi savuttomien tupakkatuotteiden käyttäminen (esimerkiksi nuuska) on kiellettyä edellä mainituilla alueilla. Tupakointikielto koskee myös oppilaitoksen henkilökuntaa sekä ulkopuolisia henkilöitä.

Huomioitavaa tupakkalaista on, että kertakäyttöinen nikotiiniton höyrystin ei täytä sähkösavukkeen määritelmää, eli sen käyttöä sisätiloissa ei ole rajoitettu tupakkalaissa. Tupakkalaki ei myöskään tarkastusten aikaan rajoittanut nikotiinipussien tai energianuuskan käyttämistä oppilaitoksissa tai niiden ulkotiloissa.

Oppilaitoksen ulkoalueella tarkoitetaan lähtökohtaisesti kyseisen tontin rajaamaa aluetta sekä sellaisia alueita, jotka kuuluvat oppilaitoksen hallitsemiin alueisiin. Jos esimerkiksi yleiseen kirjastoon, urheilu- tai uimahalliin kuljetaan oppilaitoksen käytössä olevan ulkoalueen kautta, tupakointikielto koskee myös kaikkia oppilaitoksen alueen läpi kulkevia.

Tupakointikielto on voimassa myös oppilaitoksen toiminta-ajan ulkopuolella. Tupakointi oppilaitoksen sisätiloissa ja sen käytössä olevalla ulkoalueella on siten kielletty esimerkiksi ilta-aikana sekä kesälomakuukausina, vaikka sisätiloissa tai ulkoalueilla järjestettäisiin tuona aikana jotain muuta toimintaa.

Tupakointikieltoa rikottaessa paikan haltija tai tämän edustaja voi ensisijaisesti kehottaa lopettamaan tupakoinnin (tupakkalaki 81 §). Ellei kiellon rikkoja kehotuksesta huolimatta lopeta tupakkalain vastaista toimintaa, yllä mainittu taho saa poistaa tupakoitsijan alueelta, jollei pois-

⁵ Helsingin kaupunki 2024

tamista voida pitää kohtuuttomana. Keinoja ovat esim. suullinen ohjaaminen alueelle, jossa tupakointi on sallittua tai pyyntö poistua paikalta.

Tupakkalain 113 §:n mukaan, joka tahallaan yleisen sisätilan tai ulkoalueen haltijan tai hänen edustajansa tai valvontaviranomaisen huomautuksesta huolimatta jatkaa tupakointia sisätilassa tai ulkoalueella, jossa tupakointi on 74 §:n 1 momentin mukaan kielletty, on tuomittava tupakointirikkomuksesta sakkoon. Mitä säädetään tupakoinnista, koskee myös poltettavaksi tarkoitettun kasviperäisen tuotteen polttamista ja sähkösavukkeen käyttämistä sekä savuttoman tupakatuotteen käyttämistä 74 §:n 3 momentin vastaisesti päiväkodin taikka esi- tai perusopetusta, ammatillista koulutusta tai lukio-opetusta antavan oppilaitoksen sisä- ja ulkotiloissa.

Alle 18-vuotias ei saa pitää hallussaan tupakkatuotetta tai nikotiinainestettä. Hallussapitokielto koskee myös nuuskaa, joka on tupakkatuote. Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta, jonka myötä myös tupakan vastikkeiden, mm. nikotiinipussien ja kertakäyttöisten nikotiinittomien höyrystimien, hallussapito olisi kiellettyä alle 18-vuotiailta.

2.2 Tupakointikieltokyltit ja opasteet oppilaitoksissa

Sisätilan tai ulkoalueen haltijan ja yleisen tilaisuuden järjestäjän pitää asettaa näkyville tupakointikiellon sekä tupakointiin tarkoitettun tilan osoittavat opasteet. Opasteiden pitää olla sisällöltään yksiselitteisiä sekä kooltaan ja sijoittelultaan sellaisia, että ne ovat tiloihin saapuvien ja niissä oleskelevien helposti havaittavissa.

Tupakkalakiin on esitetty muutosta, jonka mukaan oppilaitoksissa tulisi olla myös opaste savuttoman tupakkatuotteen ja savuttoman nikotiinituotteen käyttämistä koskevaan kieltoon.

3 Projektin tavoitteet

Projektin tavoitteena oli selvittää tupakointikieltojen ja -rajoitusten toteutumista kouluissa ja koulujen ulkoalueilla. Samalla havainnoitiin mahdollisia lainsäädännön kehitystarpeita. Tarkastuksilla opastettiin kouluja tupakkalain vaatimuksista.

Projektista saatua tietoa hyödynnetään valvonnan suunnittelussa. Tuloksia voidaan myöhemmin myös käyttää apuna arvioimaan sitä, onko tupakkalakiin tehdyillä muutoksilla ollut vaikutuksia siihen, kuinka paljon kouluissa havaitaan tupakkalain alaisten tuotteiden käyttämistä.

Projektin tavoitteet:

- **Opastaa** kouluja tupakkalain vaatimuksissa
- **Saada** tietoa tupakkalain alaisten tuotteiden käytöstä kouluissa ja mahdollisista puutteista tupakkalainsäädännössä
- **Kartoittaa** muutoksia tupakkalain alaisten tuotteiden käytössä edelliseen projektiin nähden

4 Projektin toteutus

Projekti toteutettiin keväällä 2024. Projektiin valittiin 20 erilaista koulua tasaisesti eri puolilta Helsinkiä. Tarkastettaviksi valituille kouluille lähetettiin esitietolomake ja tarkastuksilla havainnoitiin tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä kouluissa.

Esitietolomake lähetettiin tarkastettaviksi valituille kouluille sähköpostilla tarkastuksen sopimisen yhteydessä. Tarkastukset tekivät ympäristöpalveluiden ympäristöterveysyksikön ympäristötarkastajat maaliskuu-toukokuussa 2024.

Tarkastuksilla keskityttiin tupakkalain alaisten tuotteiden käytön havainnointiin koulujen sisä- ja ulkoalueilla. Lisäksi haastateltiin tarkastuksilla läsnäoleita koulujen edustajia (yleensä rehtoreita) lähetetyistä esitiedoista ja haasteista tupakkalain alaisten tuotteiden käytön ehkäisemisessä.

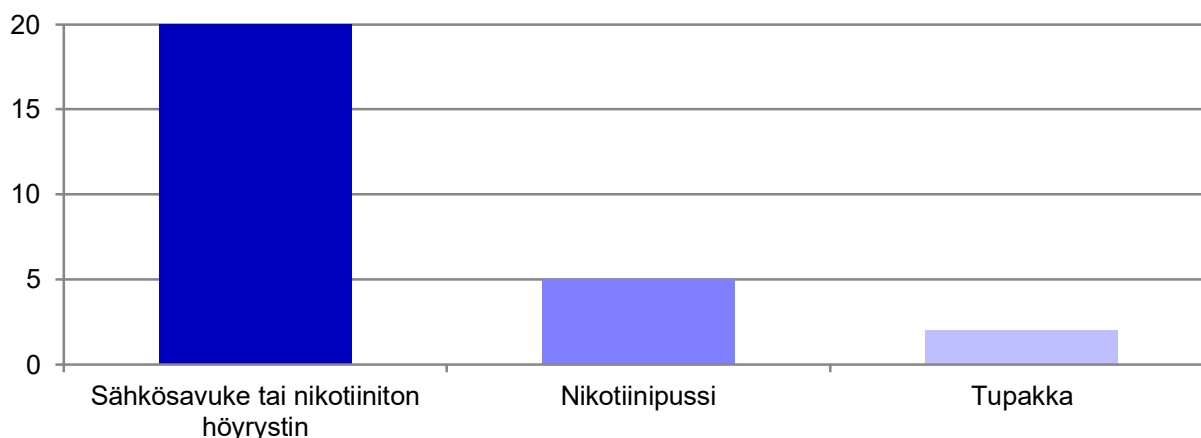
5 Tulokset

Projektissa tarkastettiin 20 koulua, joissa opiskelee 7.-9.-luokkalaista. Tämä on noin 30 % ikäluokan kouluista Helsingissä. Tarkastetuista kouluista 15 oli kaupungin ylläpitämiä ja viisi yksityisiä tai valtion kouluja. Tarkastetuissa kouluissa oli yhteiskouluja, yksiköitä, joissa oli pelkkä yläkoulu ja kouluja, joissa oli yläkoulu ja lukio sekä yksi, jossa oli oppilaita alakoulusta lukioon. Kaksi kouluista oli ruotsinkielisiä ja kaksi vieraskielisiä.

5.1 Esitiedot

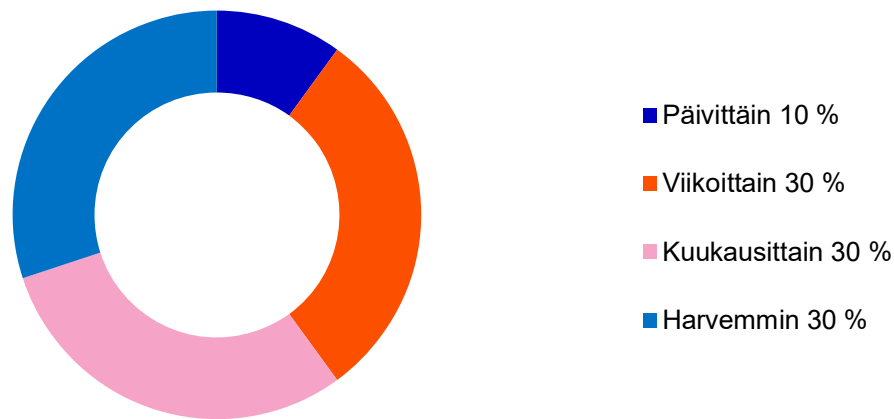
5.1.1 Sisätilat

Esitietojen perusteella kaikissa projektissa mukana olleissa kouluissa käytettiin sisätiloissa tupakkalain alaisia tuotteita. Savukkeiden käytöstä oli yksittäisiä epäilyjä kahdessa koulussa. Esitietojen mukaan kaikissa kouluissa oli sisätiloissa käytetty joko sähkösavukkeita tai kertakäyttöisiä nikotiinittomia höyrystimiä. Tarkastuksilla käytyjen keskustelujen perusteella esitiedoissa on yhdistetty sähkösavukkeiden ja nikotiinittomien höyrystimien käytön vastaukset, koska näitä tuotteita ei voida kouluympäristössä erottaa toisistaan. Nikotiinipussien käyttöä oli havaittu esitietojen mukaan vain viidessä koulussa.

Kuvaaja siitä, kuinka monessa tarkastetuista kouluista on havaittu eri tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä esitietolomakkeen tietojen perusteella (n=20)

Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä havaittiin kouluissa pääsääntöisesti harvemmin kuin päivittäin. Vain kahdessa koulussa havaintoja oli tehty päivittäin.

Tupakkalain alaisten tuotteiden käytön havaitsemisen tiheys kouluissa prosenttiosuutena vastauksista (n=20).

Koulujen avoimien vastauksien mukaan yleisesti haastavana koettiin se, että tuotteita käytetään suljetuissa wc-tiloissa. Tekijän kiinni saaminen koettiin vastausten mukaan usein vaikeaksi varsinkin, jos samassa tilassa oli useita henkilöitä. Osassa kouluista oli järjestetty tehostettua valvontaa wc-tiloihin. Wc-tilojen valvontaa pidettiin haastavana erityisesti oppituntien aikana. Esitietojen mukaan tuotteiden tunnistaminen koettiin myös osin haastavaksi ja tupakkalain alaisten tuotteiden käytön erottaminen nuorten käyttämistä hajusteista koettiin vaikeaksi.

Tupakkalain alaisia tuotteita kouluissa käyttivät pääosin koulujen omat oppilaat. Kahdessa koulussa tupakkalain alaisia tuotteita käyttivät esitietojen mukaan sisätiloissa myös ulkopuoliset käyttäjät. Esitietojen mukaan tupakan tai sähkösavukkeen savua ei kulkeutunut ulkotiloista koulujen sisätiloihin.

5.1.2 Ulkotilat

Oppilaitoksen ulkotiloissa havaintoja savukkeiden, sähkösavukkeiden ja nuuskan käytöstä oli kahdeksassa koulussa (40 %). Nikotiinipussien ja nikotiinittomien höyrystimien käyttöä oli havaittu seitsemässä koulussa (35 %). Päivittäin tupakan polttamista havaittiin vain kahden koulun ulkotiloissa. Havaintoja tehtiin viikoittain yhden koulun, kuukausittain kahden koulun ja näitä harvemmin kolmen koulun ulkotiloissa. Koulujen ulkoalueilla tupakkalain alaisia tuotteita käyttivät esitietojen mukaan sekä koulujen oppilaat että ulkopuoliset käyttäjät.

Avoimissa vastauksissa varsinkin kouluajan ulkopuolisen käytön valvonta koettiin mahdottomaksi. Haasteiksi koettiin myös pihojen katvealueet sekä ylipäättään piha-alueen määrittäminen.

5.1.3 Muut

Esitiedoissa kouluilta kysyttiin, onko heillä riittävästi tietoa tupakkalain vaatimuksista. Vastausten perusteella 85 % kouluista koki, että heillä on riittävästi tietoa ja 15 % koki, ettei heillä ole riittävästi tietoa.

5.2 Tarkastukset

5.2.1 Sisätilat

Sisätilojen tarkastuksilla katsottiin, oliko koulujen sisätiloissa merkkejä tupakoinnista, savuttoman tupakkatuotteen, sähkösavukkeiden tai kertakäyttöisen nikotiinittoman höyrytimen käyttämisestä. Lisäksi katsottiin, oliko sisätiloissa merkkejä nikotiinipussien käyttämisestä. Pelkästä hajusta ei voida varmaksi sanoa, onko sisätiloissa käytetty sähkösavuketta vai kertakäyttöistä nikotiinittonta höyrytintä, minkä takia näiden tuotteiden käyttöön viittaavat havainnot on yhdistetty.

Koulujen sisätiloissa tehtiin yleiskierros, jolloin voitiin tarkastaa, oliko sisätiloissa ollut merkkejä tupakkalain alaisten tuotteiden käyttämisestä.

Tarkastuksilla koulujen sisätiloissa ei näkynyt merkkejä tupakoinnista eikä nuuskan käytöstä. Tupakan tai sähkösavukkeen savua ei myöskään kulkeutunut sisätiloihin tarkastusten aikana.

Aistinvaraisesti arvioituna kahdeksassa koulussa (40 %) havaittiin tarkastuksilla mahdollisesti joko sähkösavukkeen tai kertakäyttöisen nikotiinittoman höyrytimen käyttöä. Käyttöön viittaavia hajuja havaittiin oppilaiden wc-tiloissa, pukuhuoneissa ja yhdessä koulussa rappukäytävässä. Itse tuotteita tai niiden käyttöä ei nähty tarkastuksilla.

Nikotiinipusseja nähtiin sisätiloissa myös kahdeksassa koulussa (40 %). Havainnot tehtiin roskastioista, maasta ja seiniltä. Nikotiinipussien käyttämistä koulujen sisätiloissa ei tarkastusajankohdina ollut kielletty tupakkalailla, vaikka niiden myynti on kiellettyä alaikäisille.

Kouluissa erityisenä haasteena nähtiin se, että sähkösavukkeita ja kertakäyttöisiä nikotiinittomia höyrytimiä käytetään juuri wc-tiloissa. Wc-tiloihin menee usein myös useita nuoria, mikä vaikeuttaa tuotteen käyttäjän tunnistamista. Kaikilla kouluilla oli kuitenkin toimintaohjeet, kuinka toimitaan, jos oppilaan havaitaan käyttävän tupakkalain alaisia tuotteita koulussa. Osassa kouluista oli jouduttu rajoittamaan wc-tilojen käyttöä: mm. wc-käynnit oli rajattu vain välitunneille, rajoitettu samanaikaisten käyttäjien määrää ja wc-tiloista oli poistettu väliovia. Tämän lisäksi useassa koulussa esteettömät wc-tilat olivat lukittuina ja avattiin vain pyynnöstä.

5.2.2 Ulkotilat

Tarkastuksilla koulujen ulkoalueet kierrettiin läpi. Ulkoalueilla katsottiin mahdollisia merkkejä tupakoinnista, sähkösavukkeen käyttämisestä, savuttomista tupakkatuotteista, tai oliko oppilaita tai muita henkilöitä sillä hetkellä tupakoimassa oppilaitoksen alueella tai sen välittömässä läheisyydessä. Lisäksi katsottiin, oliko koulun alueella käytetty nikotiinipusseja.

Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttämisestä oppilaitoksen alueella kertovat mm. tupakan tumpit ja käytetyt nikotiinipussit oppilaitoksen alueella.

Tarkastuksilla ei havaittu tupakointia tai sähkösavukkeen käyttöä yhdenkään koulun alueella tarkastusten aikana. Tupakkatuotteiden käytöstä oli merkkejä 16 koulun (80 %) ja nuuskan käytöstä neljän koulun (20 %) pihalla. Nikotiinipusseja oli käytetty 15 koulun alueella (75 %).

Koulujen ulkotiloissa tulisi tupakkalain mukaan olla opasteet tupakointikiellosta. Opasteiden pitää olla sisällöltään yksiselitteisiä sekä kooltaan ja sijoittelultaan sellaisia, että ne ovat tiloihin saapuvien ja siellä oleskelevien helposti havaittavissa. Tupakkalain vaatimusten mukaisissa tupakointikielto-opasteissa oli puutteita 80 % tarkastetuista kouluista eli vain neljässä koulussa oli tupakkalain vaatimusten mukaiset tupakointikielto-opasteet.

Tupakkalain vaatimusten mukainen kieltomerkki koulun pihalla. Kuva: Milla Hätönen

6 Pohdinta

Projektin toteutus suunnilman mukaisesti ja esitietojen perusteella saatiin hyvä käsitys tupakkalain alaisten tuotteiden käytön yleisyydestä Helsingin kouluissa. Huomioitavaa kuitenkin on, että tässä projektissa ei arvioitu tupakkalain alaisten tuotteiden käyttäjien määrää. Tarkastuksia tehtiin kahden kuukauden ajanjaksolla ja niiden havainnoista saatiin tukea kyselyn tulosten arviointiin ja todentamiseen. Projektin kyselyn tarkoituksena oli tiedon keräämisen lisäksi herätellä kouluja pohtimaan tupakkalain vaatimuksia ja arvioida omien käytäntöjen toimivuutta ja riittävyttä.

Tupakkalaki ei ole pysynyt nopean tupakka-alan tuotekehityksen perässä. Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä tapahtui koulujen sisätiloissa kaikissa tarkastetuissa kouluissa. Havainnot vahvistavat käsitystä siitä, että tupakkalain alaisten tuotteiden käyttö on siirtynyt ulkotiloista sisätiloihin. Haastetta aiheuttaa erityisesti se, että tuotteita käytetään wc-tiloissa. Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttö kouluissa vaikuttaa myös aiempaa enemmän niihin oppilaisiin, jotka eivät tuotteita käytä, sillä tarkastetuissa oppilaitoksissa wc-tiloja koskevat rajoitukset koskivat pääasiassa kaikkia oppilaita.

Käytön ja tuotteiden tunnistaminen on haastavaa. Nikotiinittomien höyrystimien ja sähkösavukkeiden käytön erottaminen nuorten käyttämistä hajusteista on vaikeaa, kuten myös se, onko kyseessä nikotiiniton höyrystin vai nikotiinia sisältävä sähkösavuke. Tupakkalain alaisten tuotteiden vähittäismyynnin valvonnalla ei pystytä puuttumaan nikotiinittomien höyrystimien saatavuuden hillitsemiseen, koska nämä tuotteet tulevat nuorien käyttöön muita reittejä.

Tarkastusten perusteella kouluilla on itsellään vähäisempi arvio tuotteiden käytöstä kuin mitä tarkastushavainnot osoittavat. Kouluilta saatujen esitietojen mukaan päivittäin havaintoja tehtiin vain 10 % projektissa mukana olleista kouluista, mutta tarkastuksilla pistokoelonteisesti eri tiloja kierrettynä käyttöön viittaavaa hajua havaittiin lähes puolessa tarkastetuista kouluista.

Tarkastuksilla käytyjen keskustelujen perusteella kaikissa kouluissa ei järjestelmällisesti valvota wc-tilojen käyttöä, eikä havaintojen määrää järjestelmällisesti seurata tai kirjata. Myöskään nikotiinipussien käytön havaintoja ei ollut seurattu eikä kirjattu.

Tarkastuksilla tehtyjen havaintojen perusteella nikotiinipussien käyttö oli kouluissa hieman vähäisempää kuin sähkösavukkeiden ja nikotiinittomien höyrystimien käyttäminen. Esitietojen ja tarkastuksilla tehtyjen havaintojen perusteella kouluissa oli kuitenkin aliarvioitu nikotiinipussien käyttämistä koulujen sisä- ja ulkotiloissa. Nikotiinipussien käyttäjän yksilöiminen on vielä sähkösavukkeiden ja nikotiinittomien höyrystimien käyttäjän yksilöimistä hankalampaa, mutta toisaalta nikotiinipusseista saa selkeämpiä merkkejä käytöstä, koska niitä löytyy roska-astioista ja maasta. Tarkastuksilla käytyjen keskustelujen mukaan nikotiinipusseja ei osin tunnistettu, eikä niiden käyttöä ollut juurikaan havainnoitu roska-astioista ja maasta.

Helsingissä tehtiin vuosina 2013–2014 vastaava projekti, jossa tarkastettiin 40 koulua.⁶ Nyt toteutetun projektin tulokset olivat valitettavat verrattuna edelliseen projektiin. Edellisessä projektissa todettiin koulujen sisätilojen olevan täysin savuttomia, eikä savuttomuus tai savuttomuuden valvonta ollut ongelma muutamia oppilaiden satunnaisia tupakkakokeiluja lukuun ottamatta. Tehtyjen tarkastusten ja haastattelujen perusteella tupakkalain alaisia tuotteita käytettiin tässä projektissa

⁶Helsingin kaupunki 2015.

kaikissa tarkastetuissa kouluissa sisätiloissa. Perinteisen tupakan käyttäminen oli edelleen kouluissa harvinaista, mutta uudet tupakkalain alaiset tuotteet ovat tulleet nopeasti koulujen sisätiloihin.

Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta, että savuttomien nikotiinituotteiden käyttö kiellettäisiin päiväkotien ja esi- ja perusopetusta, ammatillista koulutusta tai lukio-opetusta antavien oppilaitosten sisä- ja ulkotiloissa sekä leikkikentillä. Tupakkalakiin ei ole ehdotettu muutosta, joka kieltäisi kouluissa kertakäyttöisten nikotiinittomien höyrystimien käyttämisen.

Koulujen ulkoalueilla oli myös edelliseen projektiin nähden huomattavasti enemmän esillä tupakkalain mukaiset tupakointikieltomerkit. Edellisessä projektissa tupakointikieltomerkit puuttuivat 51 % tarkastetuista kouluista ja nyt kieltomerkit puuttuivat 80 % tarkastetuista kouluista. Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta, jonka mukaan oppilaitoksissa tulisi olla tupakointikieltomerkin lisäksi myös merkinnät savuttoman tupakkatuotteen ja savuttoman nikotiinituotteen käyttämistä koskevaan kieltoon. Tarkastuksilla kouluja ohjeistettiin tupakointikieltomerkeistä, mutta tarkastuskertomuksissa oppilaitoksia ohjeistettiin asentamaan selkeät tupakkalain mukaiset kieltomerkit vasta tupakkalain muutosten varmistumisen jälkeen.

7 Toimenpide-ehdotukset

Projektin keskeisimpien tulosten ja pohdinnan perusteella tupakkalain mukaista valvontaa on tarkoituksenmukaista kohdentaa myös kouluihin. Kouluilla on myös muulloin kuin tarkastuksilla mahdollista saada neuvontaa tupakkalain soveltamiseen ympäristöterveysyksikön ympäristötarkastajilta. Ohjauksella ja neuvonnalla voidaan lisätä koulujen ymmärrystä lainsäädännön velvoitteista ja antaa siten tukea siihen, kuinka tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöön voidaan puuttua.

Osassa kouluista oli myös sisätiloissa wc-tilojen yhteydessä kieltomerkit tupakkalain alaisten tuotteiden käyttämiseen. Mikäli koulussa on laajoja ongelmia tupakkalain alaisten tuotteiden käytössä sisätiloissa, voi lainsäädännön vaatimuksia laajemmista kieltomerkkien käytöstä olla apua. Myös havaintojen kirjaamisesta voi olla hyötyä käyttömäärien seurannassa ja arvioinnissa. Erityisesti nikotiinipussien käytön havainnointia on suositeltavaa tehdä kouluissa, koska kyseessä on uusin tuote nuorten keskuudessa.

Tupakointikieltoja rikotaan yleisesti koulujen ulkoalueilla. Tupakointikieltomerkit tulee laittaa koulujen ulkoalueille tupakkalain mukaisiksi. Kieltomerkkien paikoillaan oleminen tulee myös tarkastaa aika ajoin. Tupakkalakiin on ehdotettu muutosta, jonka mukaan oppilaitoksissa tulisi olla tupakointikieltomerkin lisäksi myös merkinnät savuttoman tupakkatuotteen ja savuttoman nikotiinituotteen käyttämistä koskevaan kieltoon. Koska perinteisen tupakan polttaminen on vähentynyt, on kannattavaa laajentaa myös kieltomerkkejä sellaisiksi, että ne osoittavat laajemmin kiellon piirissä olevien tuotteiden kieltoa. Tupakointikieltojen ja -rajoitusten rikkeet koulujen ulkotiloissa tapahtuvat pääosin silloin, kun koulussa ei ole henkilökuntaa paikalla. Lainsäädännön mukaisilla kieltomerkeillä voidaan madaltaa myös ulkopuolisten kynnystä puuttua rikkeisiin.

Tupakkalakiin on ehdotettu muutoksia myös tupakan vastikkeiden hallussapitoon alle 18-vuotiailla ja nikotiinipussien käytön rajoittamiseen kouluissa, mutta tehdyn projektin perusteella voidaan epäillä, ovatko muutokset riittäviä. Tupakointikieltojen ja -rajoitusten soveltamispykälää tulisi laajentaa kouluissa koskemaan myös tupakan vastikkeita. Tupakkalaissa tulisi säädellä yhtä tiukasti kaikkien tupakkalain alaisten tuotteiden käytöstä kouluissa. Projektin keskeisimmät tulokset huomioidaan Helsingin tupakkavalvonnassa esimerkiksi valvonnan kohdistamisessa ja toimijoille annettavassa neuvonnassa. Esimerkiksi erityisesti koulujen lähellä sijaitsevien tupakkalain alaisten tuotteiden vähittäismyyntipaikkojen tarkastuksilla tullaan kiinnittämään huomiota nikotiinipussien myyntiin.

Lähdeluettelo

Tupakkalaki 549/2016

Helsingin kaupunki (2024) Peruskoulut <https://www.hel.fi/fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/peruskoulut>

Helsingin kaupunki (2024) Sopimuskoulut sekä yksityiset ja valtion peruskoulut <https://www.hel.fi/fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/peruskoulut/sopimuskoulut-seka-yksityiset-ja-valtion-peruskoulut>

Helsingin kaupunki (2015). Koulujen ja oppilaitostensavuttomuuden toteutuminen Helsingissä. Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen julkaisu 4/2015 <https://www.hel.fi/static/ymk/julkaisut/julkaisu-04-15.pdf>

Kuvailulehti

Tekijä	Anna Petäjäniemi
Nimike	Tupakkalain toteutuminen Helsingin kouluissa – valvontaprojekti 2024
Sarjan nimike	Kaupunkiympäristön julkaisuja
Sarjanumero	2023:13
Julkaisuaika	08/2024
Sivuja	22
Liitteitä	-
ISBN	978-952-386-478-8
ISSN	2489-4230 (verkkajulkaisu)
Kieli, koko teos	Suomi
Kieli, yhteenveto	Suomi, ruotsi, englanti

Tiivistelmä:

Helsingin kaupungin ympäristöpalvelut toteutti valvontaprojektin tupakkalain (549/2016) toteutumisesta koulujen sisä- ja ulkotiloissa keväällä 2024. Valvontaprojekti kohdistui kouluihin, joissa opiskelivat vuosiluokat 7-9. Tarkastuksia tehtiin yhteensä 20 kouluun. Helsingin kaupunki on toteuttanut vastaavan projektin edellisen kerran vuosina 2013–2014.

Projektin keskeisin tavoite oli selvittää tupakkalain toteutuminen kouluissa, opastaa kouluja tupakkalain vaatimuksista ja tunnistaa mahdollisia kehityskohteita tupakkalainsäädännössä. Kehityskohteiden havaitsemiseksi tarkastuksilla kiinnitettiin huomiota myös sellaisiin tupakkalain alaisiin tuotteisiin, joiden käyttöä ei tarkastushetkellä voimassa olleen tupakkalain mukaan rajoitettu kouluissa. Tällaisia tuotteita ovat mm. savuttomat kertakäyttöiset nikotiinittomat höyrystimet, nikotiinipussit ja energianuuska.

Tarkastettaviksi valituilta kouluilta kerättiin esitietolomakkeen avulla heidän havaintoja tupakkalain alaisten tuotteiden käytöstä koulun sisä- ja ulkotiloissa ja mahdollisista ongelmista. Tarkastuksilla havainnoitiin tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä ja tupakkalain vaatimusten toteutumista sisätiloissa, koulun ulkoalueilla ja ulkoalueiden lähiympäristössä. Tulosten pohjalta arvioitiin, miten tupakkalaki toteutui Helsingin kouluissa ja mitkä olivat yleisimmät puutteet.

Tarkastusten perusteella koulujen sisätiloissa savuttomuuden toteutumisessa oli epäselvyyttä 40 %:ssa tarkastetuista kouluista. Epäselvyydet liittyivät mahdollisiin sähkösavukkeen tai kertakäyttöisen nikotiinittoman höyrystimen käyttöön. Kouluilta saatujen esitietojen mukaan kaikissa kouluissa käytettiin sisätiloissa tupakkalain alaisia tuotteita. Muutos aikaisempaan on merkittävä, sillä vuosina 2013–2014 tehdyissä tarkastuksissa koulujen sisätiloissa savuttomuus toteutui kaikissa tarkastetuissa kouluissa.

Tarkastuksilla koulujen ulkotiloissa ei havaittu tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä. Tupakointikieltomerkeissä oli puutteita ja koulujen ulkotiloissa oli merkkejä tupakkatuotteiden käyttämisestä 80 %:ssa tarkastetuista kouluista.

Tarkastusten ajankohtana tupakkalaki ei rajoittanut nikotiinipussien käyttämistä kouluissa. Tarkastuksilla havainnoitiin kuitenkin näiden käyttöä. Tarkastetuista kouluista sisätiloissa nikotiinipusseja havaittiin 40 %:ssa ja ulkotiloissa 75 %:ssa kouluista.

Tarkastusten tulokset tukevat käsitystä, että perinteinen tupakointi on korvautunut uusien tupakkalain alaisten tuotteiden käytöllä. Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttäminen on siirtynyt koulujen alueiden ulkopuolelta koulujen sisätiloihin, yleisimmin vessoihin ja pukuhuonetiloihin. Käytöstä on ollut haittaa myös muille oppilaille, koska useissa kouluissa on jouduttu rajoittamaan oppilaiden vessoissa käyntiä. Uusien tuotteiden käytön huomaaminen on myös huomattavasti aikaisempaa haastavampaa, koska tuotteiden haju ei ole niin tunnistettava kuin perinteisen tupakan. Uusia tuotteita on tullut nuorten käyttöön ja niiden käyttäminen on ylipäätään valitettavan houkuttelevaa nuorten keskuudessa. Valvonnan näkökulmasta olisi selkeämpää, jos kaikkien tupakkalain alaisten tuotteiden käyttöä säädeltäisiin samalla tavalla kouluissa. Tupakkalain alaisten tuotteiden käyttämisessä koulujen sisätiloissa ja ulkotiloissa on havaittavissa selkeä muutos huonompaan suuntaan.

Ympäristöpalvelut neuvoo ja ohjaa kouluja tupakkalain vaatimusten noudattamisesta ja ottaa valvontaprojektin tulokset huomioon valvonnan suunnittelussa.

Avainsanat:

tupakkalaki, tupakointikiellot ja -rajoitukset, tupakka, sähkösavuke, nikotiiniton höyrystin, nikotiinipussi, nuuska

Presentationsblad

Författare	Anna Petäjaniemi
Titel	Genomförande av tobakslagen i skolorna i Helsingfors - tillsynsprojektet 2024
Seriens titel	Stadsmiljöpublikationer
Serienummer	2024:13
Utgivningsdatum	08/2024
Sidantal	22
Bilagor	-
ISBN	978-952-386-478-8
ISSN	2489-4230 (verkkojulkaisu)
Språk, hela verket	Finska
Språk, sammanfattning	Finska, svenska, engelska

Sammanfattning:

Helsingfors stads miljötjänster genomförde ett tillsynsprojekt för genomförande av tobakslagen (549/2016) i skolornas inom- och utomhusområden våren 2024. Tillsynsprojektet gällde skolor med årskurserna 7–9. Inspektioner utfördes i sammanlagt 20 skolor. Helsingfors stad har senast genomfört ett motsvarande projekt åren 2013–2014.

Det viktigaste syftet med projektet var att utreda genomförande av tobakslagen i skolorna, vägleda skolorna om kraven i tobakslagen och identifiera eventuella utvecklingsobjekt i tobakslagstiftningen. I syfte att upptäcka utvecklingsobjekt fäste man under inspektionerna uppmärksamhet även vid sådana produkter som omfattas av tobakslagen och vars användning enligt den tobakslag som gällde vid inspektionen inte begränsades i skolorna. Sådana produkter är bland annat nikotinfria förångare, nikotinpåsar och energisnus.

I de skolor som valts för inspektion samlade man med hjälp av en blankett in förhandsinformation om deras iakttagelser om användningen av produkter som omfattas av tobakslagen och om eventuella problem i skolans inom- och utomhusområden. Under inspektionerna upptäcktes användningen av produkter som omfattas av tobakslagen och uppfyllandet av kraven i tobakslagen i skolans inomhus- och utomhusområden samt i närheten av utomhusområdena. Utifrån resultaten bedömdes hur tobakslagen genomfördes i skolorna i Helsingfors och vilka de vanligaste bristerna var.

På basis av inspektionerna var det oklart i 40 % av de inspekterade skolorna hur rökfriheten förverkligas i skolornas inomhusområden. Oklarheterna gällde eventuell användning av elektroniska cigaretter eller nikotinfria engångsförångare. Enligt förhandsuppgifterna från skolorna användes produkter som omfattas av tobakslagen inomhus i alla skolor. Förändringen jämfört med tidigare är betydande, eftersom rökfriheten förverkligades i alla inspekterade skolor vid inspektionerna i skolornas inomhusområden 2013–2014.

Under inspektionerna utomhus upptäcktes ingen användning av produkter som omfattas av tobakslagen. Det fanns brister i tecknen på rökförbud och det fanns tecken på att tobaksprodukter används i utomhusområden i 80 % av de skolor som inspekterades.

Vid tidpunkten för inspektionerna begränsade tobakslagen inte användningen av nikotinpåsar i skolorna. Under inspektionerna upptäcktes dock användningen av dessa. Av de inspekterade skolorna upptäcktes nikotinpåsar inomhus i 40 % och utomhus i 75 % av skolorna.

Resultaten av inspektionerna stöder uppfattningen om att traditionell rökning har ersatts av användning av produkter som omfattas av den nya tobakslagen. Användningen av produkter som omfattas av tobakslagen har övergått från skolornas utomhusområden till deras inomhusområden, oftast till toaletter och omklädningsrum. Användningen har orsakat olägenheter även för övriga elever, eftersom man i flera skolor har varit tvungen att begränsa elevernas toalettbesök. Upptäckandet av användningen av nya produkter är även betydligt mer utmanande än tidigare, eftersom produkternas lukt inte är lika identifierbar som den traditionella tobaken. Nya produkter har blivit tillgängliga för ungdomar och det är över huvud taget beklagligt lockande bland ungdomar att använda dem. Ur tillsynens synvinkel vore det tydligare om användningen av alla produkter som omfattas av tobakslagen reglerades på samma sätt i skolorna. Det har upptäckts en klar förändring mot det sämre då det gäller användningen av produkter som omfattas av tobakslagen inom- och utomhus.

Miljötjänsterna instruerar och handleder skolorna i att följa kraven i tobakslagen och beakta resultaten av tillsynsprojektet i planeringen av tillsynen.

Nyckelord:

tobakslagen, förbud och begränsningar av tobaksanvändning, tobak, e-cigarett, nikotinfri förångare, nikotinpåse, snus

Description

Author	Anna Petäjaniemi
Title	Tobacco Act compliance at Helsinki's schools - monitoring project 2024
Series name	Urban Environment publications
Series number	2024:13
Time of publication	8/2024
Pages	22
Appendices	-
ISBN	978-952-386-478-8
ISSN	2489-4230 (verkkojulkaisu)
Language, entire work	Finnish
Language, summary	Finnish, Swedish, English

Summary:

The City of Helsinki's Environmental Services carried out a monitoring project on Tobacco Act (549/2016) compliance in the indoor facilities and outdoor areas of schools in spring 2024. The monitoring project focused on schools with grades 7–9, with the total number of schools inspected being 20. The City of Helsinki carried out a similar project most recently in 2013–2014.

The main objective of the project was to examine Tobacco Act compliance at schools, provide schools with guidance on the requirements of the Tobacco Act and identify potential development needs in relation to the Tobacco Act. To identify development needs, the inspections also involved paying attention to products subject to the Tobacco Act whose use was not restricted at schools under the Tobacco Act in force at the time of the inspections. Such products include smokeless and nicotine-free disposable vaporisers, nicotine pouches and energy pouches.

A preliminary information form was used to collect information from the schools chosen to undergo inspections about their observations on the use of products subject to the Tobacco Act in indoor facilities and outdoor areas and any associated problems. The actual inspections involved making observations about the use of products subject to the Tobacco Act and compliance with the requirements of the Tobacco Act in the indoor facilities and outdoor areas of the schools and in the vicinity of their outdoor areas. The results of the inspections were then used as the basis for assessing Tobacco Act compliance at Helsinki's schools and determining the most common shortcomings related to this.

Based on the inspections, there was uncertainty about compliance with indoor non-smoking requirements at 40% of the inspected schools. These uncertainties were related to the potential use of electronic cigarettes or disposable nicotine-free vaporisers. According to the preliminary information received from the schools, products subject to the Tobacco Act were used indoors at all of the schools. This is a significant change from before, as in the inspections carried out in 2013–2014, all of the schools inspected were found to comply with indoor non-smoking requirements.

No use of products subject to the Tobacco Act was observed in the outdoor areas of the schools during the inspections. However, there were deficiencies in non-smoking signs and there was evidence of the use of tobacco products in outdoor areas at 80% of the inspected schools.

At the time of the inspections, the Tobacco Act did not restrict the use of nicotine pouches at schools. Despite this, the inspections also involved making observations about the use of nicotine pouches. Nicotine pouches were observed indoors at 40% and outdoors at 75% of the inspected schools.

The results of the inspections support the impression that traditional smoking has been replaced by the use of new products subject to the Tobacco Act. The use of products subject to the Tobacco Act has moved from outside of school grounds to the indoor facilities of schools, most commonly bathrooms and dressing rooms. The use of these products has also had negative impacts on pupils who do not use them, as many schools have had to restrict the access of pupils to bathrooms. It is also significantly more challenging to notice the use of these new products, as the smell of the products is not as recognisable as that of conventional tobacco. New products have become available to young people, and their use is regrettably appealing among young people overall. From the perspective of tobacco control, it would be clearer for the use of all products subject to the Tobacco Act to be regulated in the same way at schools. There is a clear change for the worse observable in the use of products subject to the Tobacco Act in the indoor facilities and outdoor areas of schools.

Environmental Services provide advice and guidance to schools on compliance with the requirements of the Tobacco Act and will take the results of the monitoring project into account in the planning of tobacco control.

Keywords:

Tobacco Act, smoking bans and restrictions, tobacco, electronic cigarette, nicotine-free vaporiser, nicotine pouch, snus

Helsinki

Kaupunkiympäristön toimiala huolehtii Helsingin kaupunkiympäristön suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpidosta, rakennusvalvonnasta sekä ympäristöön liittyvistä palveluista.